

“ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН ТЭЭВЭРЛЭЛТИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙГ ХАНГАХ АРГА ЗАМ”

ДХИС-ийн магистрант,
ахмад П.Оюунболд

Товч агуулга: Энэхүү өгүүлэлд Дотоодын цэрэгт хуулиар хүлээлгэсэн үндсэн чиг үүрэг болох зорчигч, ачаа тээшийг харгалзан хүргэх ажиллагаа, “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн аюулгүй байдал”-ын тухай ойлголт, түүний эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох талаар товч авч үзсэн.

Түлхүүр үг: Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл, тээвэрлэлтийн хамгаалалт, эрх зүйн зохицуулалт.

Үндсэн хэсэг

Монгол улсад уул уурхайн салбар эрчимтэй хөгжиж, ашигт малтмалын томоохон ордууд эдийн засгийн эргэлтэд орж байгаатай холбоотой тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрлэл, хэрэгцээ, импорт ихээхэн нэмэгдэж байгаа өнөө үед улс орны үндэсний аюулгүй байдлын салшгүй хэсэг болсон дотоод аюулгүй байдлыг хангах томоохон цогцолбор ажиллагааны нэг хэсэг нь Тэсэрч, дэлбэрэх бодисыг тээврийн замд харгалзан хүргэх харуул хамгаалалт юм.

Олон зуун жилийн өмнөөс хүн төрөлхтөн дарийг мэддэг, ашигладаг байжээ. Гэхдээ эмийн журмаар хэрэглэдэг байсан. Орчин үеийн тэсрэх бодисын анхдагч нь “Грекийн гал” нэртэй ёслолын буудлагын зориулалтаар хэрэглэж эхэлсэн гэж үздэг. Эх сурвалжуудад дурдсанаар манай эриний 667 онд Коллинокос гэгч хүн “Грекийн гал”-ыг бүтээсэн гэж үздэг.¹

Манай эриний 682 онд хятадад шүү, хүхэр, модны нунтаг гэсэн бүтэцтэй болж анх удаа даринь зориулалтаар ашиглаж эхэлсэн байна.²

Тухайлбал Венгрт XVII-р зууны үед уул, уурхайд тэсрэх бодис ашигласан тухай мэдээ байдаг.

Тэсрэх бодисын дараагийн хөгжлийн үе шат нь XVIII-р зууны төгсгөлтэй холбоотой. Энэ үед маш хүчтэй тэсэрдэг тэсрэмтгий мөнгө /гремучее серебро/ нээгдсэн.

350 жилийн өмнөөс эхлэн тэсрэх бодисыг эрдсийн болон уул уурхайн салбарт ашигласан байдаг.

Баруун Европын томоохон хэрэглэгч орнуудын жилийн дундаж хэрэглээ нь 40000-аас 50000 тонн хүрдэг.

АНУ дэлхийн тэргүүлэгч спонсор орон бөгөөд жилд 2.7×10^9 kg тонн нь ANFO (ammonium nitrate-fuel oil). ANFO нь хямд үнэтэй, арга техник нь аюул багатай сонгомол бүтээгдэхүүн. Манай оронд уул уурхайн компаниуд ANFO ба түүний холимгуудыг ашигласаар байна.

Тэсрэх бодис /хольц/ гэж орчны юмсыг гэмтээх хэмжээний хурд, даралт, температур бүхий хий ялгаруулдаг, химийн урвалд өөрөө орох чадвар бүхий бодисыг (хольц) хэлнэ. Пиротехникийн бодис нь хий ялгаруулахгүй байсан ч энэхүү ангилалд хамаарна

Пиротехникийн бодис /хольц/ гэж аяндаа экзотермийн урвалд орон, тэсрэлтгүйгээр дулаан, гал, дуу чимээ, утаа эсвэл эдгээрийн цогцыг үзүүлбэр маягаар гаргах зориулалттай бодисыг хэлнэ.

Тэсрэх бодис нь тодорхой нөхцөлд гадны нөлөөнд автсан химийн хувиргалт (дэлбэрэлт)-ийг хурдасгах чадвартай, өтгөрүүлсэн химийн бодис буюу эдгээр бодисын холимог юм.

Тэсрэх бодис, тэсрэх хэрэгсэлийг ашиглахад түүний бүтэц, зохион байгуулалт, физик химийн чанар, харьцах, ашиглах дүрэм заавар, тэдгээрийг зохицуулах хуулийн заалт, тавигдах шаардлагыг сайтар судалсан байх шаардлагатай.

“Тэсэрч дэлбэрэх бодис” гэж тэсэлгээний хэрэгсэл, гадны үйлчлэлийн нөлөөгөөр агшин зуурын хугацаанд химийн урвалд орж, өндөр даралт үүсгэн дулаан ялгаруулах химийн нэгдэл буюу механик хольцыг³ хэлнэ гэж заасан байна.

¹ “Даринь үйлдвэрлэл” Б.Чадраабал УБ 2013 он

² “Дарь, тэсрэх бодисын шинж чанар, үйлдвэрлэл, хэрэглээ” А.Хүү-Ухнаа, Б.Чадраабал УБ 2011 он

³ “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль” төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2013 он, №8

Тэсрэх бодисын судалгааны нэг чиглэл бол түүнийг үйлдвэрлэх болон хадгалах үеийн аюулгүй ажиллагаа юм. Тэсрэх бодис нь урт хугацаанд найдвартай хадгалагдах шинж чанарыг агуулсан байх бөгөөд тэр нь түүний түүхий эдийн чанараас хамаарна.

Тээвэрлэлтийн явцад хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэж байгаа алба хаагч нарт тусгай мэдлэг зайлшгүй шаардлагатай. Ийм учраас Тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн физик, хими шинж чанарыг товч авч үзье.

Тэсрэх бодисуудын шинж чанар эь дараах байдлаар тодорхойлогддог. Үүнд:

- Тэсрэх өөрчлөлтийн хурд
- Шаталтын даралт
- Тэсрэлтийн дулаан
- Тэсрэх бодисын хийн бүтээгдэхүүний эзлэхүүн, найрлага
- Тэсрэх бүтээгдэхүүний хамгийн өндөр хэм
- Гадны нөлөөлөлд мэдрэмтгий чадвар
- Тэсрэлтийн тойргийн хэмжээ
- Тэсрэлтийн нягтрал

Тэсрэх бодисын үйлчлэлээр дараах байдлаар ангилна.

- Байрлалын үйлчилгээтэй буюу бутлах /бризант/
- Ерөнхий үйлчилгээтэй буюу шидэх /фугас/

Тэсрэх бодисыг физик чанар, төлөвөөр нь байдлаар ангилна.:

- Хийн
- Шингэн
- Гель хэлбэрийн
- Суспенз хэлбэрийн
- Эмульсийн
- Хатуу
- Пластик
- Уян хатан

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн явцад бусдын санаатай болон болгоомжгүй үйлдийн улмаас дэлбэрэлт үүсэж ноцтой хор уршиг учирч болзошгүй учраас дэлбэрэлт үүсэх шалтгааныг хувьд авч үзье. Судлаачдын тодорхойлсоноор:

Дэлбэрэлт гэдэг нь: Физикийн болон химийн өөрчлөлтөөр маш богино хугацаанд их хэмжээний энерги ялгарах үзэгдэл юм.

Механик дэлбэрэлт гэдэг нь: Хий агуулсан сав даралтын нөлөөгөөр гэнэт дэлбэрэх үзэгдэл юм.

Химийн дэлбэрэлт гэдэг нь: Бүтээгдэхүүн, хольц нь задрах эсвэл маш хурдан хариу урвалд орсноор үүсдэг байна.

Цөмийн дэлбэрэлт гэдэг нь: Атомын задрал болон атом бөөмсийн задралын улмаас үүснэ.

Цахилгаан дэлбэрэлт гэдэг нь: Металл утсаар дамжин хүчтэй цахилгаан гүйдэл үүссэнээр бий болно.

Дэлбэрэлт нь их хэмжээний дулаан ялгаруулсан урвал байх бөгөөд урвал маш хурдан явагдаж урвалын бүтээгдэхүүнээр их хэмжээний хий үүсдэг бөгөөд маш богино хугацаанд ихээхэн хор уршиг учрах эрсдэлтэй.

Манай оронд байлдааны зориулалттай тэсрэх бодис, бүтээгдэхүүний илэрцийн тоо хэмжээ буурахгүй байгаа нь иргэдийн амь нас, эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчны аюулгүй байдалд аюул занал учруулж болзошгүй юм.

Ийм учраас Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий байгууллагууд, нэн ялангуяа хууль сахиулах байгууллагуудын алба хаагчдад тэсэрч дэлбэрэх бодис, бүтээгдэхүүний талаар зохих мэдлэг олгохыг зүй ёсоор шаардаж байна.

Нөгөө талаас Монгол улсын эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн амьдралд гарч байгаа бодит өөрчлөлт, шинэчлэлтүүдийг дагаж эерэг, сөрөг олон нөлөөлөл нийгэмд мэдрэгдэж байгаа өнөө үед тэсэрч дэлбэрэх бодис буюу аюултай ачаа тээшийг тээврийн замд харгалзан хүргэх үйл ажиллагаа түүний хамгаалалтын асуудлын судлах хэрэгцээ шаардлага гарч байна.

Дотоодын цэргийн байгууллагын Дотоодын цэргийн алба-ажиллагааны дүрмээр⁴ “Улсын онц чухал объектыг хамгаалах, бусад объектыг түр хугацаагаар хамгаалах, зорчигч, ачаа тээшийг харгалзан хүргэх”-тэй холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулахаар заасан билээ.

Тиймээс тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн хамгаалалтын тухай,

⁴ Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 283 дугаар тогтоол

аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны талаар товч авч үзье.

Тээвэр нь улс орны дотоодын болон олон улсын харилцааны ачаа, зорчигчдыг нэг газраас нөгөөд цаг хугацаанд нь хүргэж үйлчлэхэд чиглэдэг үйлдвэрлэлийн тасралтгүй үйл явц юм.

Тээврийн салбарын хөгжил нь техникийн түвшин, үйл ажиллагааны чиглэл нь тухайн улс орны байгаль цаг уурын нөхцөл, үйлдвэрлэх хүчний байршил, зам харилцааны байдлаас шууд шалтгаална.

Одоогоор Монгол улсад төрийн болон хувийн хэвшлийн ачаа тээврийн үйлчилгээний дараах төрлүүд байна. Тухайлбал:

- Улс хоорондын тээвэр
- Орон нутгын тээвэр
- Аюултай, хортой ачааны тээвэр
- Овортой, хүнд ачааны тээвэр
- Гэрээт түгээлтийн үйлчилгээ
- Хамгаалалттай тээвэр
- Үнэт ачааны тээвэр

Тээврийн аль нэр төрлөөр тээвэрлэх үед өөрийн шинж чанараараа иргэдийн эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, хүрээлэн буй орчин болон нислэгийн аюулгүй ажиллагаанд хохирол, аюул учруулж болох эд зүйлс болон бодисыг **аюултай ачаа** гэнэ.

Аюултай ачааг дараах 9 ангилалд хуваагддаг. Үүнд:

1. Тэсрэмтгий бодис.
2. Хийнүүд
3. Шатамхай шингэн
4. Шатамхай хатуу бодис
5. Исэлдэгч ба Органик бодис.
6. Хортой ба Халдвартай бодисууд
7. Цацраг идэвхит бодис
8. Идэмхий бодис
9. Бусад төрөл бүрийн аюултай бараа

Иймээс бидний сонгон судлаж байгаа “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл” нь өөрөө аюултай ачааны зэрэглэлд хамаардаг байна.

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээврийн замд харгалзан хүргэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт

Монгол Улсын эдийн засаг зах зээлийн харилцаанд шилжин төрийн өмчийн үйлдвэрүүдийн бүтэц задарч, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүд буй болж тэсрэх материалын эргэлтэнд хяналт тавих эрх зүйн орчин хангалтгүй, уул уурхайн тэсэлгээний бодисын хэрэглээ тухайн үед ямар ч зохицуулалтгүй замбараагүй байсан учраас хууль санаачлах хэрэгцээ шаардлага бий болж, Монгол Улсын ерөнхийлөгч асан Н.Багабанди “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай” хуулийг анх санаачилж УИХ-д өргөн барьсан түүхтэй.

Монгол Улсын Их Хурлаас Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай бие даасан хуулийг 2004 онд батлан мөрдүүлж, улмаар 2013, 2015, 2017, 2020 онд шинэчлэн найруулсан байна.

Өнөөдөр Монгол улсын хэмжээнд “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн мэдээллийн сан бүрдүүлэх “APPS” программд 2020 оны байдлаар улсын хэмжээнд тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл импортлох, худалдаалах, үйлдвэрлэх, тэсэлгээний ажил, үйлчилгээ явуулах тусгай зөвшөөрөлтэй 78 аж ахуйн нэгж, байгууллага цахим санд бүртгэгдсэн байна.⁵

“Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай” хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээгээр⁶ тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдэд тавих хуулийн шаардлага тодорхой бус, Мэргэжлийн зөвлөлийн шийдвэрт нөлөө бүхий дүгнэлт гаргах эрхтэй “Мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллага”-ын болон шинжээчийн эрхийг хэн, хэрхэн олгох нь тодорхойгүй, хууль хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын чиг үүргийг тодорхой заагаагүй зэрэг нь эрх зүйн хийдэл үүсгэж хуулийн хэрэгжилтэнд сөрөг нөлөө үзүүлж байна хэмээн дүгнэсэн байна.

⁵ УУХҮЯ-ны статистик мэдээллээс.

⁶ Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээ. 2017 он. ХЗДХЯ

Мөн хүн амын дунд өргөн хэрэглээ болсон пиротехникийн хэрэгслийг үйлдвэрлэх, импортлох, ашиглах зохицуулалтыг тодорхойлох, хууль хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын чиг үүргийг нарийвчлах, тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн ашиглалт, хяналттай холбоотой харилцааг зохицуулах дүрэм, журмыг батлах эрх шилжүүлсэн зохицуулалтыг Захиргааны ерөнхий хуульд нийцүүлэн боловсронгуй болгох шаардлага үүсээд байна⁷ гэжээ.

Дээр дурьдсан дүгнэлтийг үндэслэн Хууль сахиулах байгууллагаас тэсэрч дэлбэрэх бодисын эргэлтэд тавих хяналтыг сайжруулах зорилгоор тулгуурлан “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль”-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулж, батлуулсан.

Тус хууль нь батлагдан хэрэгжиж эхэлснээр тэсэрч дэлбэрэх бодисын эргэлтэд хяналт тавих төрийн нэгдсэн бодлого, хөтөлбөр хэрэгжих нөхцөл бололцоо бүрдсэний зэрэгцээ холбогдох чиг үүрэг бүхий байгууллагын төлөөллийн бүрэлдэхүүнтэй Зохицуулах зөвлөл, Мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагыг байгуулж өгснөөр тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн зарцуулалт, импорт, хадгалалт, үйлдвэрлэлтэд тавих хяналтыг хэрэгжүүлэх эрх зүйн зохицуулалтын болон үйл ажиллагааны үндэс суурь бий болсон байна.

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээврийн замд харгалзан хүргэх ажиллагаанд дор дурьдсан хууль, эрх зүйн актаар зохицуулагддаг байна. Үүнд:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль
- Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал
- Тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль
- Терроризмоос сэргийлэх тухай хууль
- Авто тээврийн тухай хууль
- Гадаадын иргэдийн эрх зүйн байдлын тухай хууль,
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх хууль
- Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрэм
- Пиротехникийн хэрэгслийг үйлдвэрлэх, импортлох, ашиглах дүрэм”, “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн хяналт, туршилтын ажил хийх журам” /Засгийн газрын 2006 оны 149 дугаар тогтоолоор батлагдсан /
- Зам, тээвэр, барилга хот байгуулалтын сайдын 2009 оны 188 дугаар тушаалаар батлагдсан “Авто тээврийн хэрэгслээр хүний амь нас, эрүүл мэнд, хүрээлэн буй орчинд аюул, хохирол учруулж болзошгүй ачаа тээвэрлэх журам
- Стандартчлал, хэмжилт зүйн үндэсний төвийн Зөвлөлийн 2000 оны 119 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Аюултай ачааны стандарт
- Улсын хилээр төрийн хяналтын дор нэвтрүүлэх бараанд экспорт, импортын лиценз олгох журам
- Улсын хилээр лизенцтэй нэвтрүүлэх кодлосон барааны жагсаалт /Засгийн газрын 2006 оны 149 дугаар тогтоолоор батлагдсан/
- Тэсэрч дэлбэрэх зүйлийн хайгуул, устгалын ажлын заавар
- Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд Зэвсэгт хүчнээс тодорхойлолт олгох тухай журам
- Мэргэжлийн зөвлөлийн дүрэм
- “Техник эдийн засгийн үндэслэл хүлээн авах заавар”-/2013 онд Уул уурхайн сайдын тушаалаар батлагдсан/
- ЦЕГ, МХЕГ-ын дарга нарын 2015 оны 05 дугаар сарын 11-ний өдрийн а/32/231 дугаар хамтарсан тушаалаар “тэсэрч, дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн үед мөрдөх аюулгүй ажиллагааны журам.

Цагдаа, дотоодын цэргийн байгууллага нь дээр дурьдсан хууль тогтоомжоос гадна Цагдаагийн албаны тухай хууль, Дотоодын цэргийн тухай хуулийн хүрээнд үйл ажилагаагаа явуулж байгаа бөгөөд “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэнд хяналт тавих тухай хууль”-ийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний ажил явуулдаг хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаанд хуулинд заасан чиг үүргийнхээ хэмжээнд хяналт тавьж ажиллаж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 283 дугаар тогтоолоор “Дотоодын цэргийн алба ажиллагааны дүрэм”-ийг батлаж, Улсын онц чухал объектыг хамгаалах, бусад объектыг түр хугацаагаар хамгаалах, зорчигч, ачаа тээшийг харгалзан хүргэхтэй холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулахаар заасан байна.

⁷ Мөн дээрх үнэлгээний дүгнэлт.

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг зөвшөөрөгдсөн чиглэлийн дагуу тээврийн стандартыг баримтлан тусгай тоноглогдсон тээврийн хэрэгслээр аюулгүй байдлыг хангаж, харуул хамгаалалттай тээвэрлэх бөгөөд тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл, тээвэрлэлтийн маршрутыг Цагдаагийн байгууллага олгож, харуул хамгаалалтыг Дотоодын цэрэг гүйцэтгэж, аюулгүй байдалд хяналт тавина.⁸ гэж тус хуулинд тусгайлан заажээ.

Өөрөөр хэлбэл Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэл /автомашин/-ийн аюулгүй ажиллагааны стандарт шаардлагыг хангасан эсэхийг шалгаж, зөвшөөрөл олгох, хот суурин газарт тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээвэрлэх чиглэл, хугацааг ЦЕГ-ын Бүртгэл хяналтын төв /орон нутагт нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллага/ батладаг байна.⁹

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл нь онц аюултай ачаанд хамаарах тул тээвэрлэх үед гарч болох аливаа аюул эрсдлээс урьдчилан сэргийлж, энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг хуулийн этгээд нь Дотоодын цэргийн штабтай хамгаалалтын гэрээ байгуулж хамтран ажиллаж байна.

Гэрээгээр хүлээсэн үүргийнхээ дагуу Дотоодын цэргийн анги байгууллагын даргын тушаалаар томилогдсон харгалзан хүргэх харуул заагдсан нутаг дэвсгэрт харгалзан хүргэх хамгаалалтын ажлыг зохион байгуулдаг ингэхдээ хууль тогтоомж, ЦЕГ, МХЕГ-ын дарга нарын 2015 оны 05 дугаар сарын 11-ний өдрийн а/32/231 дугаар тушаалаар батлагдсан “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн үед мөрдөх аюулгүй ажиллагааны журам”-ыг мөрдөн ажиллаж байна.

Энэхүү журамд тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн явцад гарч болзошгүй эрсдэл, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй байдлыг хангах, хуяглан хүргэх харуулын төрөл, онцлог, алба хаагчдыг томилж үүрэгжүүлэх, удирдлагаас тавих хяналт, харуулуудын харилцан ажиллагаа, галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх үндэслэл, харуулын хориглох зүйл, түүнд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тус тус нарийвчлан тусгасан байдаг.

Дотоодын цэргийн хамгаалалттай тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг хот суурингийн төвөөр тээвэрлэн явж байгаа автомашины цувааг дамжин өнгөрөхөд нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн байгууллага нь “Тэсэрч дэлбэрэх бодис тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэнд хяналт тавих тухай хууль”-ийн 14.1 дэх хэсэгт заасан чиг үүргийн хүрээнд аюулгүй байдлыг ханган, мэдээ мэдээллийг тухай бүр цаг алдалгүй солилцон хамтран ажиллаж байна.

Аюултай ачаа тээвэрлэлт

Аюултай ачаанд хүний амь нас, эрүүл мэнд, байгаль орчин, мал, амьтанд хортой нөлөө үзүүлэх, улмаар үхэл, мөхөлд хүргэх үйлчилгээтэй болон тэсрэмтгий, шатамхай, идэмхий, исэлдүүлэгч, цочромтгой зэрэг бусад шинж чанартай химийн бодис, тэдгээрийн нэгдэл болон ийм шинж чанарыг агуулсан эд зүйлс бүхий ачаа багтана.

Аюултай ачааг олон улсын хэмжээнд хэрэглэгддэг аюултай ачааны таних тэмдэг болон аюулын шинж чанарын тухай санамж байрлуулсан, техник ашиглалт, аюулгүйн байдлыг хангасан, зориулалтын буюу тухайн ачааг тээвэрлэхэд тусгайлан бэлтгэж мэргэжлийн хяналтын холбогдох байцаагчаар шалгуулж ашиглахыг зөвшөөрсөн тухай дүгнэлт гаргуулсан автотээврийн хэрэгслээр холбогдох хууль тогтоомж, энэхүү журам, аюултай ачааны стандарт, аюулгүй ажиллагааны зааврын дагуу тээвэрлэнэ.

Аюултай ачааг хүн, мал, амьтан болон өөр бараа бүтээгдэхүүнтэй хамт тээвэрлэх, шуудан тээвэр, нийтийн тээврийн хэрэгсэл, суудлын автомашин, ердийн хөсгөөр тээвэрлэхийг хориглоно.

Аюултай ачааны хайрцаг, сав нь гэмтэлтэй, автотээврийн хэрэгсэл бүрэн бус, баримт бичиг зөрчилтэй байвал тээвэрлэлт гүйцэтгэхийг хориглоно.

Тээвэрлэлтийн үед ачаа унах, сав баглаа боодол гэмтэх, холилдохоос урьдчилан сэргийлж, тэдгээрийг зөв байрлуулж, хөдөлгөөнгүй сайтар бэхэлсэн байна. Аюултай ачаа тээвэрлэх автомашиныг унтраасны дараа ачааг ачиж, буулгахыг зөвшөөрнө.

Тээвэрлэх үед бодисын сав баглаа, боодлын битүүмжлэл алдагдах, ачаа нурах зэрэг зогсох шаардлага гарсан тохиолдолд уг аюултай ачааг тээвэрлэж яваа автотээврийн хэрэгслээс хоёр тийш 100м зайд “Орохыг хориглоно” тэмдгийг байрлуулна. Ийм ачаатай автотээврийн хэрэгслийг хот, суурин газрын ойролцоо удаан хугацаагаар зогсоохыг хориглоно.

Хүчил, шүлт зэрэг идэмхий шингэнийг үйлдвэрлэгчээс савласан зориулалтын тусгай шилэн саванд тээвэрлэнэ. Шилэн сав нь гадуураа модон хайрцаг, гөрмөл шээжгий, давхар савтай байна. Автотээврийн хэрэгслийн тэвшинд шилэн савны хоолой /таг/-г дээш харуулж босоогоор

⁸ Тэсэрч дэлбэрэх бодис тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэнд хяналт тавих тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.1 дэх хэсэг

⁹ Тэсэрч дэлбэрэх бодис тэсэлгээний хэрэгслийг тээвэрлэх зөвшөөрөл олгох журам код-607

хөдөлгөөнгүй байхаар бэхэлж ачина.

Аюулын зэрэг өндөр химийн хорт болон аюултай бодис бүхий ачааг зөвхөн өдрийн цагаар ачиж буулгах ба түүний ачааны тэмдгэнд заасан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хатуу сахина.

Аюултай ачаа тээвэрлэх жолооч нь /цуваагаар тээвэрлэх үед цувааны ахлагч нь/ замын хөдөлгөөний эрчим, автотээврийн хэрэгслийн онцлог байдал, тээж яваа ачаа, замын болон цаг агаарын нөхцөл, хөдөлгөөний дагуу үзэгдэлтийг харгалзан автомашины хурд болон хоорондын зайг замын хөдөлгөөний дүрэм, аюултай ачааны стандартаар тогтоосон хязгаараас хэтрүүлэхгүйгээр сонгон өдрийн цагт ойрын гэрлээ асааж явна.

Аюултай ачааг нэгэн зэрэг 3 буюу түүнээс дээш автомашинаар цуваагаар тээвэрлэх үед дараах шаардлагыг биелүүлнэ:

- **тээвэрлэлтийн аюулгүй байдлыг хариуцахаар томилогдсон ажилтан**
- /цувааны ахлагч/ цувааг зохион байгуулж, зөвшөөрөгдсөн маршрутын дагуу замын хөдөлгөөний дүрэм, аюултай ачааны стандарт, аюулгүй ажиллагааны зааврыг баримтлан аюултай ачааг тээвэрлэх үйл ажиллагааг удирдана;
- цувааны ахлагч цувааны эхний автомашинд явах бөгөөд цувааны эхэнд хамгаалалтын автомашин, төгсгөлд нөөц автомашин явна;
- цувааны эхний болон сүүлчийн автомашин “цуваа” гэсэн тод бичлэгтэй байх ба цуваанд эзлэх дугаарыг автомашин бүрийн урд болон ард талд харагдахуйцаар жигд байрлуулна.

Аюултай ачаа тээвэрлэсэн автотээврийн хэрэгслийг сайтар цэвэрлэж, хоргүйжүүлнэ.

Дотоодын цэргийн хамгаалалттай хуулийн этгээдийн тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээврийн замд харгалзан хүргэх үүргийг сүүлийн 8 жилийн байдлаар нэгтгэн авч үзвэл:

№	Жил	Тээвэрлэсэн тоо	Хүн	Хоног	Цаг	Явсан км	Харгалзан хүргэсэн ачаа		
							Тонн/ кг	Метр	Ширхэг
1	2012	638 удаа	656	1450	34800	620,486	17,774,764 кг	2,939,589 метр	3,395,516 ширхэг
2	2013	559 удаа	598	1520	36480	560,048	10,158,566 кг	3,535,023 ширхэг	4,367,630 ширхэг
3	2014	626 удаа	679	1880	45120	656,039	129,735,435 кг	3,977,062 метр	3,567,123 ширхэг
4	2015	580 удаа	1346	1697	40728	590,355	8,561,141 кг	3,865,409 метр	3,062,825 ширхэг
5	2016	598 удаа	974	2028	48672	574,770	29,795,236 кг	3,330,172 метр	2,500,047 ширхэг
6	2017	1251 удаа	1346	4321	103704	1,367,676	Цианит натри 502,000 кг Тэсрэх бодис 6,707,394 кг	5,297,994 метр	4,991,591 ширхэг
7	2018	937 удаа	974	3037	72888	614,581	Цианит натри 1,010,000 кг Тэсрэх бодис 11,992,732 кг	11,452,697 метр	7,575,322 ширхэг
8	2019	1039 удаа	1076	3827	91848	657,816	Цианит натри 1,057,600 кг Тэсрэх бодис 17,224,698 кг	6,694,269 метр	9,936,101 ширхэг
9	2020	954 удаа	985	3563	85512	576719	Цианит натри 5,720,000 кг	10046950 метр	9915523 ширхэг

							Тэсрэх бодис 18601178 кг		
--	--	--	--	--	--	--	--------------------------------	--	--

Давхардсан тоогоор 18 аймгийн 37 сумын нутаг дэвсгэрт байрладаг уул уурхайн компаниудын агуулахад тээвэрлэн хүргэх ажиллагааг тус тус төв, орон нутгийн цагдаагийн газар, хэлтэстэй хамтран гүйцэтгэсэн байна.¹⁰

8 жилийн интервалаар авч үзэхэд тээвэрлэлтийн хамгаалалт цаашид улам өсөх хандлагтай, ачаалал их байгаа тул өнөөгийн зохицуулж байгаа эрх зүйн акт учир дутагдалтай байгаа юм.

Дүгнэлт

Манай оронд байлдааны зориулалттай тэсрэх бодис, бүтээгдэхүүний илэрцийн тоо хэмжээ буурахгүй байгаа нь иргэдийн амь нас, эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчны аюулгүй байдалд аюул занал учруулж байгаагаас гадна, хууль бус эргэлтээр олж авсан тэсрэх бодис, тэсрэх хэрэгслийг “Террорист ажиллагаа”-нд ашиглахгүй гэсэн баталгаа байхгүй байна.

Иймээс Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээврийн замд харгалзан хүргэх ажиллагаа нь Цэргийн хамгаалалтад явагдах нарийн төвөгтэй, асуудал тул олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийн хүрээнд Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээврийн замд харгалзан хүргэх хамгаалалтын аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг дэлхий нийтийн жишигт нийцүүлэн хөгжүүлэн бэхжүүлэх, хууль, эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх, тодорхой төсөв хөрөнгийг улсын төсөвт жил бүр тусгайлан суулгаж өгдөг байх, бүтэц, зохион байгуулалт, техник хэрэгслийн хувьд боловсронгуй болгох, хүний нөөцөө сургаж бэлтгэх, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын харилцан ажиллагааг сайжруулах, төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын үйл ажиллагааг нэгтгэн, зохицуулах, сайжруулах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал:

1. Хими, биологи, тэсэрч дэлбэрэх бодис, инженерийн мэргэжлийн чиглэлээр ажиллах мэргэжилтэнг гадаадын их, дээд сургуулиар бэлтгэх эсвэл энэ чиглэлийн дээд боловсрол эзэмшсэн инженерүүдийг сонгон авч, цагдаагийн мэргэжлийн богино хугацааны сургалтад хамруулж, хосолсон мэргэжилтэн бэлтгэх.
2. Одоо ажиллаж байгаа офицер, ахлагч нарт уул уурхайн маркшэйдэр, инженер, галын байцаагч зэрэг мэргэшсэн хүмүүсээр хамтарсан ажлын байран дахь сургалтыг явуулах.
3. Дотоодын цэрэг нь хуулийн хүрээнд өөр бусад үйл ажиллагааг явуулж ажлын ачаалал өндөр байгаа тул алба хаагчаас үүсэх эрсдэлийг бууруулах зорилгоор хосолсон хэлбэрээр үүрэг гүйцэтгүүлэх.
4. Байгууллага, салбар хоорондын уялдаа холбоог хангаж ажиллах. Жишээ нь: тээвэрлэлтийн хамгаалалтын үед зогсох, амрах эрхгүй явж байгаа жолоочийг амраах, Онцгой байдлын байгууллага нь өөр өөрийн хариуцсан хэсэгт хяналт тавьж, хамтран ажиллах шаардлагатай байна.
5. Бичил уурхайд гар аргаар тэсрэх бодис үйлдвэрлэхийг эрс хориглох. Ингэснээр тэсрэх бодисын хууль бус эргэлтийг буурна.
6. Эх орныхоо байгалийн баялаг, эрдэс бодис, давс, хужир, шүү одоо ажиллаж байгаа үйлдвэрүүдийн илүүдэл, хаягдал бүтээгдэхүүн болох хүхрийн хүчил, биодизель түлшний үйлдвэрийн хаягдал- глицерин, хавар намрын цагт их хэмжээгээр ялгаран зам, талбай гудамжийг бохирдуулан хаягддаг модны хөвөн, энд тэндгүй хаягддаг хуванцар сав, ундааны лааз, удахгүй манайд ашиглалтад орох нефть нэрэх, нүүрс коксжуулах үйлдвэрийн бүтээгдэхүүнийг ашиглан, Монгол оронд дарь, тэсрэх бодисын үйлдвэр байгуулах боломж байна.
7. Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлж, стратегийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлээр нэг орноос хараат бус байх зорилтыг биелүүлэхэд зэвсэг галт хэрэглэлийн үндэсний үйлдвэрлэл чухал байгаа зэрэг нийгэм эдийн засгийн хувьд ашигтай арга хэмжээг зохион байгуулж болохыг дурьдая.

¹⁰ Дотоодын цэргийн 805 дугаар ангийн 2012-2020 оны үйл ажиллагааны тайлан

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

НЭГ. Монгол Улсын хууль, тогтоомж:

- Монгол улсын үндсэн хууль. УБ.,1992.
- Монгол улсын засгийн газрын тухай хууль. УБ.,1993.
- Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал. УБ.,1994.
- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль. УБ.,2001
- Цагдаагийн албаны тухай хууль. УБ.2017.
- Дотоодын цэргийн тухай хууль. УБ.,2017.
- “Тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай” Монгол Улсын хууль, /2013/
- Онц байдлын тухай хууль. УБ.,1995.

ХОЁР. Ном, сурах бичиг, сэтгүүл

- Д.Булган. Цагдаагийн байгууллагын Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг, эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт. УБ.,2019.
- Н.Баярмагнай. Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны онол, арга зүйн зарим асуудал. УБ.,2013.
- Т.Хүрэлбаатар. Дотоодын цэргийн түүхэнд холбогдох зарим баримт бичгүүд. УБ.,2012.
- Терроризмын эсрэг монголын холбоо, аюулгүй байдал, хамгаалалтын академи. Терроризм, аюулгүй байдал. УБ.,2012.
- Дарины үйлдвэрлэл” Б.Чадраабал УБ 2013 он
- “Дарь, тэсрэх бодисын шинж чанар, үйлдвэрлэл, хэрэглээ” А.Хүү-Ухнаа, Б.Чадраабал УБ 2011 он
- “Монголын зэвсгийн товч түүх” А.Дамдинсүрэн УБ 1997 он
- “Чингис хааны цэргийн зэр зэвсэг”. Ж.Базарсүрэн УБ 2000 он